

УДК 338.48:303.722.43/477.74

**АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ
КЛАСТЕРНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Н.Г. Гребенник,

к.е.н., доцент, доцент кафедри «Підприємництво»

nataly.grebennyk@gmail.com

Ю.О. Наврозова,

к.е.н., доцент, доцент кафедри «Підприємництво»

yuliana_docent@hotmail.com

В.С. Бондаренко,

магістр 2 курсу спеціальності «Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність»

Одеський національний морський університет, Одеса, Україна

***Анотація.** В статті запропонований алгоритм створення туристичного кластера та виконана його апробація для визначення пріоритетних видів туризму та перспектив формування туристичного кластера в Одеському регіоні.*

***Ключові слова:** туризм, туристичний кластер, Одеський регіон, туристичні ресурси.*

**АЛГОРИТМ РЕАЛИЗАЦИИ
КЛАСТЕРНОЙ КОНЦЕПЦИИ В ОДЕССКОМ РЕГИОНЕ**

Н.Г. Гребенник,

к.э.н., доцент, доцент кафедры «Предпринимательство»

Ю.А. Наврозова,

к.э.н., доцент, доцент кафедры «Предпринимательство»

В.С. Бондаренко

магистр 2 курса специальности «Предпринимательство, торговля
и биржевая деятельность»

Одесский национальный морской университет, Одесса, Украина

***Аннотация.** В статье предложен алгоритм создания туристического кластера и выполнена ее апробация для определения приоритетных видов туризма и перспектив формирования туристического кластера в Одесском регионе.*

***Ключевые слова:** туризм, туристический кластер, Одесский регион, туристические ресурсы.*

**ALGORITHM OF IMPLEMENTATION
OF THE CLUSTER CONCEPT IN THE ODESSA REGION**

N.G. Grebennyk,

SEcon, docent, docent of the Department of «Entrepreneurship»

Y.A. Navrozova,

SEcon, docent, docent of the Department of «Entrepreneurship»

V.S. Bondarenko

master 2nd year specialty «Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities»
Odessa National Marine University, Odessa, Ukraine

***Abstract.** The tourist industry in the Odessa region is becoming increasingly important for the region economy. Increase the level of realization of the tourist*

© Гребенник Н.Г., Наврозова Ю.О., Бондаренко В.С., 2017

potential of the Odessa region is possible through the introduction of modern forms of business organization, which include cluster structures.

In paper the estimation of an opportunity of creation and development of tourist cluster in the Odessa region under the author's algorithm which describes a sequence of actions for decision-making has been executed.

The algorithm for creating a tourist cluster includes stages from the analysis of tourism resources (natural, historical, cultural and infrastructural) of the region, the identification of priority tourism for the region to assessment of the interaction effects between individual participants in the tourist cluster and the region, and legal registration of the cluster with a positive result.

The result of the realization of the cluster concept will be the creation in the Odessa region of a developed tourist infrastructure, the enterprises of which can provide services of a wide range and high quality. According to the results of the study, it was determined that among the most promising for the Odessa region are the following types of tourism: beach, eco, business and cruise.

The potential composition of the participants of the tourist cluster can be formed from representatives of tourism service providers, hospitality industry institutions, leisure facilities, specialized educational and scientific institutions, public authorities and regional tourism institutions, enterprises and organizations of related industries.

Factors for the creation of a tourist cluster in the region, except for the territorial one, is the factor of economic unity and joint use of resources, the locality factor, competition and cooperation, investment attractiveness.

The general assessment of the effectiveness of the cluster includes indicators that characterize the production structure of the integration, innovation activity, economic and social development, the ecological situation in the region, allows to identify positive and negative trends after the formation of the cluster and is the basis for making management decisions on the organization and functioning of the cluster.

With this approach, it is possible to assess the effectiveness of the cluster itself as a integration and its individual participants, which characterizes its universality and complexity.

Keywords: *tourism, tourist cluster, Odessa region, tourist resources.*

Постановка проблеми.

Україна має вигідне геополітичне положення, сприятливі природні умови, значну кількість об'єктів культурного призначення та історичні пам'ятники світового значення, що обумовлює її значний туристичний потенціал.

Прямий внесок туристичної галузі в ВВП України склав 34,8 млрд. грн. (1,4 млрд. дол. США), 1,5 % від загального обсягу ВВП в 2016 році і, згідно з прогнозами, і буде зростати на 2,8 % щорічно з 2017 по 2027 рік, до 47,9 млрд. грн. (1,9 млрд. дол. США), 1,7 % від

загального обсягу ВВП в 2027 році [1].

Різні регіони України мають відмінні за кількістю та складом туристичні ресурси, що обумовлює різні напрямки розвитку туристичної діяльності в різних областях країни.

Туристична галузь в Одеському регіоні набуває дедалі більшого значення для економіки області. У структурі імпорту послуг регіону послуги, пов'язані з подорожами, займають 5 % у 2016 р. Рівень рентабельності діяльності з тимчасового розміщування й організація харчування в Одеській області в цьому

ж році склав 36,2 %, в той час як по Україні цей показник був від'ємним – -0,8 % [11]. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму може стати джерелом створення додаткових робочих місць за рахунок розвитку туристичного бізнес-середища.

Туристична галузь регіону пов'язана з діяльністю більш ніж 50 галузей економіки. Вона здійснює значний вплив на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, готельне господарство, харчування, будівництво, сільське господарство, індустрія розваг, виробництво сувенірів, видавничо-рекламна діяльність, санаторно-курортний сектор, і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки регіону.

Підвищити рівень реалізації туристичного потенціалу Одеського регіону може впровадження сучасних форм організації підприємницької діяльності, до складу яких відносяться кластерні структури, які добре зарекомендували себе в туристичних сферах в економічно-розвинених країнах світу та в інших регіонах України.

Сьогодні ефективність кластерних структур в туристичній сфері не підлягає сумніву. При цьому, як і інші види підприємницької активності, створення та розвиток будь якого туристичного кластера має бути науково обгрунтованим та економічно доцільним. Це вимагає розробки особливого механізму, який дозволить визначити найбільш перспективні види туризму для Одеського регіону, окреслити перспективних учасників кластера та оцінити майбутні ефекти від його створення.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Кабінетом Міністрів України 16.03.2017 року схвалена Стратегія розвитку туризму та ку-

рортів на період до 2026 року [2], в якій в числі стратегічних цілей розвитку сфери туризму вказано системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом використання можливостей кластерних моделей.

Рішенням Одеської обласної ради від 23.12.2016 року затверджена Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 роки [3], яка визначає основні напрямки становлення і ефективного функціонування туристичної галузі в області та шляхи розвитку пріоритетних видів туризму.

Рішенням Одеської міської ради від 03.02.2016 року затверджена Програма розвитку туризму в м. Одесі на 2016-2020 роки [3], в якій значна увага також приділяється синергії зусиль міської влади, туристичного бізнесу та громадськості, що є типовою ознакою кластерного принципу роботи.

Рекреаційна кластерна модель, як форма територіальної організації туристичних підприємств, що стимулює економічне зростання регіону, досліджується авторами Семеновим В.Ф., Мозгальовою В.М., Давиденко І.В. [5].

Гонтаржевська Л.І. [6] розглядає саме туристичний кластер, обгрунтовуючи науково-практичні засади його створення як форми організації туристичної діяльності українських підприємств та організацій.

Колесник О.О. пропонує 4 моделі туристичного кластера, які передбачають різні економічні механізми взаємозв'язку учасників кластера [7].

В роботі [8] проаналізовано зовнішнє і внутрішнє середовище Одеського регіону з метою виявлення передумов створення туристичного кластера, в результаті чого

запропоновано основні стратегічні на-прямки кластеризації. Михайлюк О. в роботі [9] наводить приклади ситуаційних кластерних утворень в туристичній сфері Одеської області. Акцент на розвиток круїзного потенціалу Одеського регіону досліджений в роботах [10; 12].

Роль кластерів у підвищенні активності в туристській діяльності розглядається й закордонними вченими [16-17]. Так, в роботі [16] автори виділили широкі та вузькі цілі, загальні та особливі характеристики кластерів, відмітили різноманітність існуючих кластерних моделей, відзначили, що зосереджувати увагу можна й на одному чи декількох туристичних ресурсах (спа, культурний, агротуристичний кластер). Вивченню досвіду створення туристичних кластерів у 15 країнах ЄС, а також Великобританії та США присвячена робота Carone F. (2016).

В наведених роботах вказується на необхідність розвитку туристичного потенціалу регіонів зокрема та країн взагалі та описуються різні види кластерних моделей. При цьому недостатньо уваги приділено висвітленню механізму реалізації кластерної концепції в Одеському регіоні, який має свої особливості в якості туристичного центру країни.

Завдання дослідження. Метою дослідження є розробка механізму реалізації кластерної концепції та апробації його використання на прикладі Одеського регіону. Для цього в роботі поставлені та вирішені завдання: розробка алгоритму створення туристичного кластера, визначення кроків для реалізації кожного етапу, апробація дієвості механізму на прикладі Одеського регіону.

Основний матеріал дослідження. Відмінністю кластерних структур від інших форм об'єднань

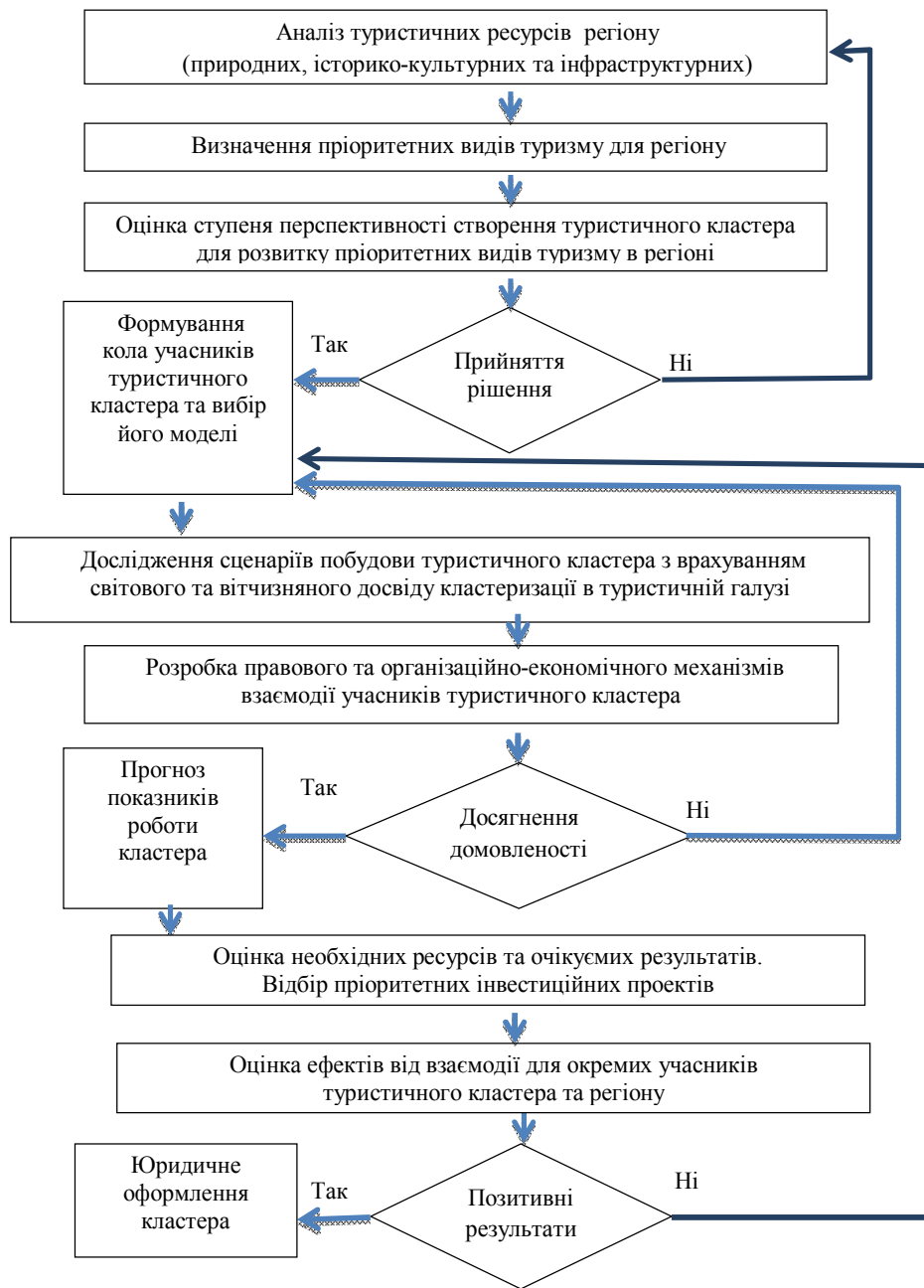
суб'єктів господарювання в туристичній діяльності є взаємодія його учасників з метою створення, покращення та удосконалення туристичних послуг, спільна розробка та реалізація маркетингової політики, залучення інвестицій, участь у державних програмах розвитку туризму на певній території та ін. Характерною ознакою кластера є об'єднання окремих елементів в єдине ціле для виконання у взаємодії певної функції, або реалізації певної мети. Завдяки таким властивостям кластерна модель має можливості позитивно впливати на комплексне формування туристичного сектора регіону за умови правильної організації процесу створення та розвитку кластеру.

Аналіз наукових робіт та вивчення світового та українського досвіду кластеризації в туристичній галузі дозволили розробити алгоритм створення туристичного кластера, який описує послідовність дій для прийняття рішення (рис. 1).

Розглянемо можливість створення та розвитку туристичного кластера в Одеському регіоні за наведеною схемою.

Проведення аналізу туристичних ресурсів регіону спрямовано на виявлення конкурентоспроможних ресурсів в порівнянні як з іншими регіонами країни, так і з іншими країнами світу. Це дозволить зробити висновок відносно туристично привабливих місць, основних проблем регіону, і, як слід, які види туризму необхідно розвивати в перспективі.

Перевага географічного розташування Одеського регіону – його приморське і прикордонне положення: вихід Чорноморського басейну і до великих річкових магістралей – Дуная, Дністра – визначають його значний туристичний потенціал.

*Рис. 1. Алгоритм створення туристичного кластера**

* складено авторами

Основними природними рекреаційними ресурсами регіону є піщані пляжі, мінеральні води, лікувальні грязі та ропа лиманів.

Туристичні культурні ресурси (об'єкти туристичного інтересу) включають: більше 350 об'єктів історії, культури й дозвілля, у тому числі 13 музеїв, 9 театрів, 201 пам'ятник історії й культури, 700 пам'ятників архітектури, 148 пам'ятників історії і монументального мистецтва, установи культури і дозвілля; спортивні спорудження та ін. [11].

За підсумками 2016 року в Одеській області функціонувало 583 колективних засоби розміщування, які представлені юридичними та фізичними особами-підприємцями (таблиця 1), з яких 232 готелі та аналогічні засоби розміщування і 351 спеціалізований засіб розміщування.

Більша частина представлена базами відпочинку та туристичними базами (313 і 78 одиниць відповідно). Також в регіоні є 20 санаторіїв, 143 готелі, 5 хостелів, 6 гуртожитків для приїжджих тощо [11].

Значна кількість та різноманітність колективних засобів розміщування також свідчить про високий туристичний потенціал регіону. Але експерти відзначають недостатню кількість готелів економ-класу та хостелів, що певним чином стримує зростання туристичних потоків до регіону і показує напрямки розвитку готельного бізнесу.

Одеса входить до списку найбільших транспортних вузлів України за рахунок розгалуженої та багатопрофільної транспортної системи. В Одеському порту є морський пасажирський комплекс, який може прийняти одночасно до 5 суден. Міжнародний аеропорт пов'язаний з повітряними лініями ба-

гатьох міст України, країн СНД, а також Західної Європи, Азії і Африки. Розвинуто залізничне та автомобільне сполучення.

Згідно з даними Державної служби статистики України спостерігається покращення показників стану туристичного бізнес-середовища. За підсумками 2016 року в Одеській області функціонувало 268 суб'єктів туристичної діяльності (таблиця 2), які надають різноманітні туристичні послуги.

В 2016 році в Одеському регіоні надання туристичних послуг здійснювало 157 юридичних осіб – суб'єктів туристичної діяльності, з яких 30 мали статус туроператора, 120 – турагента і 7 суб'єктів функціонувало в секторі екскурсійної діяльності. Кількість їх працівників складала 571 особу. За 2016 рік ними було отримано доходів 219,5 млн. грн. Разом з цим на ринку туристичних послуг функціонували фізичні особи-підприємці, кількість яких за період з 2014 року по 2016 рік зросла на 34 одиниці і склала 111 одиниць. Вони забезпечили працевлаштуванням 309 осіб і ними було отримано доходів близько 16,7 млн. грн.

Виходячи з результатів можна зробити висновок про те, що з кожним роком загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності в Одеському регіоні зростає.

Підвищити рівень ефективності використання туристичних ресурсів регіону можна за рахунок використання кластерної концепції, яка є новим напрямком розвитку регіональної економіки, способом вирішення питання підвищення конкурентоспроможності туристичного сектора, а також покращення привабливості території для потенційних туристів.

**DEVELOPMENT OF ADMINISTRATION
AND ECONOMIC MANAGEMENT METHODS ON TRANSPORT**
№ 4(61), 2017

Таблиця 1

*Показники роботи колективних засобів розміщування**

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Кількість колективних засобів розміщування	629	647	583
у тому складі:			
– юридичні особи	281	289	251
– фізичні особи-підприємці	348	358	332
Частка Одеської області в загальній кількості колективних засобів розміщування, %	13,8	14,9	13,7
Доходи від наданих послуг, тис. грн.	578898,5	691208,8	940003,1
у тому складі:			
юридичні особи	493661,4	529198,8	744409,2
– фізичні особи-підприємці	85237,1	162010	195593,9
Частка Одеської області в доходах від наданих послуг, %	8,80	8,58	9,30

* складено за даними Державної служби статистики України [11]

Таблиця 2

*Показники роботи суб'єктів туристичної діяльності в Одеському регіоні**

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік
1. Кількість суб'єктів туристичної діяльності в Одеському регіоні, од.	249	245	268
1) юридичні особи	172	164	157
– туроператори	40	24	30
– турагенти	118	128	120
– суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	14	12	7
2) фізичні особи-підприємці	77	81	111
– турагенти	69	72	102
– суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	8	9	9
2. Кількість працівників, які працюють в суб'єктах туристичної діяльності в регіоні, осіб	785	749	880
– юридичні особи	639	593	571
– фізичні особи-підприємці	146	156	309
3. Частка Одеського регіону в загальній кількості працівників, які працюють в суб'єктах туристичної діяльності в Україні, %	6,34	7,28	7,76
4. Дохід від надання туристичних послуг, тис. грн.	115246,2	187717,1	236127,9
– юридичні особи	108267,9	176891,8	219425,5
– фізичні особи-підприємці	6978,3	10825,3	16702,4
5. Частка Одеського регіону в доходах від надання туристичних послуг в Україні, %	2,07	3,74	1,98

* складено за даними Державної служби статистики України [11]

Результатом реалізації кластерної концепції буде створення в Одеському регіоні розвиненої туристичної інфраструктури, підприємства якої надавали б послуги високої якості широкого діапазону. До числа найбільш перспективних для Одеського регіону відносять наступні види туризму: пляжний, зелений, діловий та круїзний.

Головні природні туристичні ресурси Одеського регіону зосереджені в прибережній смузі: морська вода, природні пляжі, наявність мілководної зони, сприятливі для пляжного відпочинку кліматичні умови, в тому числі поєднання морського і степового клімату. Майже 180 км піщаних пляжів Одеського регіону представляють величезний потенціал для розвитку пляжного туризму.

Для розвитку екотуризму в Українському Придунав'ї є достатній потенціал. Цей вид рекреаційно-туристичної діяльності, поряд з використанням ресурсів очерету, ліцензійною риболовлею і полюванням, а також наукового туризму, має стати важливим джерелом самофінансування Дунайського біосферного заповідника, як ядра пропонованого кластера. Туристичний бізнес в даному випадку розглядається як альтернатива традиційним видам господарської діяльності, в першу чергу, тим, які негативно впливають на навколишнє середовище [13].

Наявність багатьох історичних пам'яток, відомих культурних об'єктів, розвиненої мережі розважальних закладів та готельних комплексів відкриває широкі можливості для розвитку ділового туризму. Для Одеського регіону діловий туризм є стратегічно важливим сектором економіки, на розвиток якого необхідно спрямувати максимум зусиль.

Розвиток круїзного туризму зараз обмежений політичними чинниками і не пов'язаний з Одеським регіоном. На світовому круїзному ринку спостерігається тимчасове зниження привабливості Чорноморського регіону для великих круїзних компаній. Слід підкреслити тимчасовий характер цих факторів, тому Одеський регіон повинний бути готовим до повернення круїзних компаній в Чорноморський басейн взагалі, та в Одеський порт зокрема.

В Програмі розвитку туризму та курортів в Одеській області наведений SWOT-аналіз туристичного потенціалу Одеської області. В якості висновку вказано, що раціональне і ефективне використання усіх ресурсів регіону потребує довгострокових програмних заходів, зважених управлінських рішень і ефективних практичних дій [3].

Потенційний склад учасників туристичного кластера може бути сформований з представників певних сфер туристичного та пов'язаного з ним бізнесів. В структурі туристичного кластера виділяють наступні основні групи учасників, які є представниками:

1) бізнесу:

– основний сектор – виробництво туристичних послуг (тур-агенти, туроператори), установи індустрії гостинності (колективні засоби розміщування, харчування), заклади з організації дозвілля (театри, музеї, заклади розваг, природні парки);

– сервісний сектор (рекламні, страхові компанії тощо);

– допоміжний сектор (транспорт, зв'язок, медіа, виробництво товарів туристичного призначення) [14];

2) науки та освіти – профільні навчальні та наукові заклади;

3) влади – органи державної влади та регіональні установи туризму.

В межах наведеної блок-схеми створення туристичного кластера

передбачається розробка його моделі. Економічний механізм взаємозв'язку учасників кластера запропоновано здійснювати за варіантами, зміст яких наведений на рис. 2.

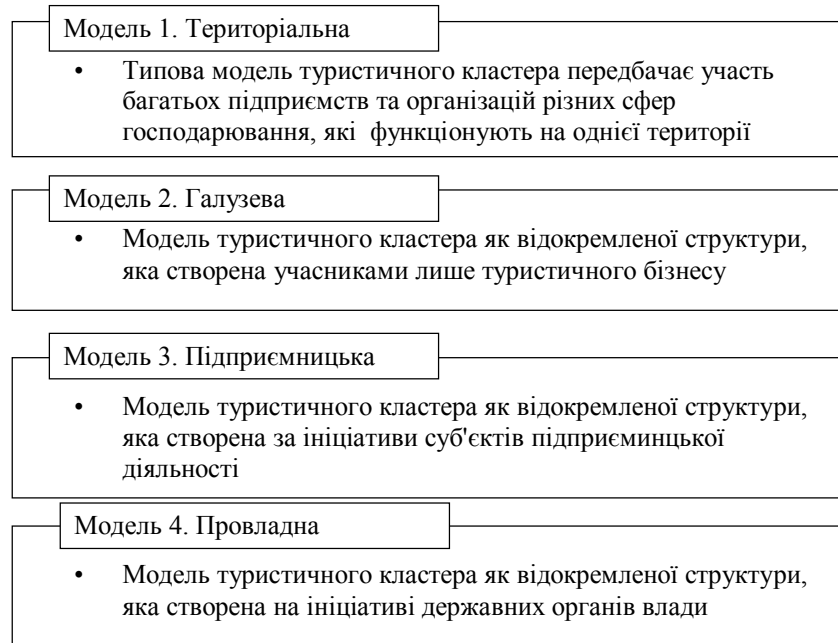

Рис. 2. Моделі механізму створення та взаємодії учасників в межах кластера

Зазначимо, що в сучасних умовах в Одеській області найбільш доцільною є перша модель. Факторами створення такої моделі туристичного кластера, окрім територіального, є фактор економічної єдності та спільного використання ресурсів, фактор локальності, конкуренції та кооперації.

Міжнародний досвід показує, що формування сучасного кластера припускає виділення кількох сценаріїв – своєрідної послідовності операцій, що забезпечують та визначають його побудову. При створенні кластера можна використовувати сценарії: техніко-реалізаційний, організаційно-виробничий, маркетинговий, інвестиційний, спеціально-

кадровий та інституційно-організаційний [15].

Зазначимо, що створення туристичного кластера в Одеському регіоні може розвиватись поступово за кожним сценарієм або використовувати тільки окремі з них. Найбільш перспективним, на наш погляд, на сучасному етапі розвитку туристичної індустрії в Одеському регіоні є інвестиційний сценарій, який передбачає визначення перспективних видів туризму і розробку відповідних туристичних продуктів, аналіз альтернатив реалізації та організації кластера, оцінку ризиків кожного проекту та етапу реалізації окремого проекту, постійний аналіз

спеціально створеною групою експертів – ядра кластера.

Відсутність нормативно-правового тлумачення кластерів має як негативні (неможливість державної реєстрації структури з організаційно-економічною формою «кластер»), так і позитивні (відсутність надлишкового регулювання з боку державних установ) наслідки.

Для туристичного кластера Одеського регіону при сучасному економічному становищі з врахуванням обраної моделі та сценарію побудови найбільш доцільною є найменш жорстка форма об'єднання – громадська спілка. Це обумовлено необхідністю залучення найбільш широкого кола учасників до туристичного кластера.

Оцінка необхідних ресурсів та очікуємих результатів передбачає, в першу чергу, відбір пріоритетних інвестиційних проектів, які необхідні для розвитку самого кластера, його інфраструктури, транспортної складової, системи взаємодії та комунікації між учасниками та просування регіону на туристичному ринку країни та за її межами. На цьому етапі чітко розмежовуються функції та обов'язки інвесторів та представників влади.

Зацікавленість суб'єктів підприємницької діяльності в ефективності створення і функціонування кластера підсилює необхідність оцінити за наявними даними перспективних показників роботи туристичного кластера в Одеському регіоні та ефективність для всіх його учасників. Ефективність виступає найважливішим фактором забезпечення безпеки кластера та його учасників, тобто його виживання в сучасних умовах господарювання і їх подальшого ефективного розвитку. Підходи до оцінки ефективності кластерів були запропоновані

в роботах [18; 19]. На наш погляд, дискусійним є включення в комплексну оцінку специфічних показників діяльності окремих учасників кластера.

Загальну оцінку результативності функціонування кластера відображають показники, що характеризують виробничу структуру об'єднання, інноваційну діяльність, економічний та соціальний розвиток, екологічний стан в регіоні, що дає змогу виявити позитивні та негативні тенденції після формування кластера та є підґрунтям для прийняття управлінських рішень щодо організації та функціонування кластера.

Пропонуємо оцінку ефективності функціонування кластера за економічною, інноваційною, соціальною та екологічною складовими (рис. 3).

При такому підході можливо оцінити ефективність функціонування самого кластера як об'єднання, так і окремих його учасників, що характеризує його універсальність та комплексність.

Далі проводиться стандартизація наведених на рис. 4 показників та визначається інтегральний показник ефективності функціонування туристичного кластера.

Зведений індекс економічної (інноваційної, соціальної та екологічної) ефективності розраховується за формулою

$$I_{\text{зв}} = \sum_{i=1}^n X_i \cdot k_i \quad (1)$$

де X_i – розрахункове значення i -го показника відповідної складової ефективності;

k_i – вага кожного показника, який входить до зведеного індексу.

Величина інтегрального індексу ефективності визначається як середньоарифметичне значення зведених індексів його складових

$$I_{\text{ефект}} = \frac{1}{4} \sum_{i=1}^4 I_{\text{зв}} \quad (2)$$

де $I_{\text{ефект}}$ – інтегральний індекс ефективності;

$I_{\text{зв}}$ – зведені індекси складових ефективності (економічної, інноваційної, соціальної та екологічної).

Рис. 3. Оцінка ефективності функціонування кластера за складовими

За допомогою наведеної системи показників, можливо оцінювати ефективність функціонування кластера у часі. Ефективність туристичного кластера може вважатися високою, якщо темп зростання інтегрального показника функціону-

вання кластерів порівняно з попереднім періодом перевищує 5 %, середньою – якщо темп зростання становить від 3 % до 5 %, низькою – якщо темп зростання не перевищує 3 %.

Висновки. Використання кластерного підходу в туристичній діяльності в Одеському регіоні спрямовано на формування сприятливих умов для розвитку підприємництва у сфері туризму, посилення позицій учасників кластера та забезпечення стійкості їх професійної діяльності, збільшення конкурентоспроможності туристичної сфери регіону.

Пошук ефективних способів організації та управління в туристичній галузі повинний бути спрямований на підвищення ефективності використання наявного потенціалу, оптимізацію використання туристичних ресурсів регіону, підвищення ефективності туристичної сфери і зростання її конкурентоспроможності.

Наведений механізм реалізації кластерної концепції дозволив оцінити туристичні ресурси регіону, визначити перспективні види туризму, обрати найбільш доцільну

модель туристичного кластера, визначити сценарій побудови та запропонувати показники для оцінки ефективності туристичного кластера за окремими складовими.

Перевагою запропонованого підходу до аналізу ефективності функціонування туристичного кластера є облік всіх факторів стійкого розвитку регіону (економічна, інноваційна, соціальна та екологічна складова), наявність параметрів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища кластера.

В подальшому передбачається розробка механізмів розвитку туристичних кластерів для окремих пріоритетних видів туризму в Одеському регіоні та аналіз перспективних інвестиційних проєктів в рамках запропонованих кластерів.

Список літератури

1. *Travel & tourism economic impact 2017 Ukraine / Rochelle Turner.* – London, 2016. – 24 p.
2. *Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року.* – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>.
3. *Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 роки.* – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B-RJ984m4n5HMGpRbG9UR3p4ZWc/view>.
4. *Програма розвитку туризму в м. Одесі на 2016-2020 роки.* – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/79914/>.
5. Семенов В.Ф. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону // Регіональна економіка / В.Ф. Семенов, В.М. Мозгальова, І.В. Давиденко. – 2006. – № 3. – С. 78-89.
6. Гонтаржевская Л.І. Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.05.01 /Л.І. Гонтаржевская. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissser.com.ua/contents/34711.html>.

7. Колесник О.О. Кластерна модель розвитку туризму в Україні / О.О. Колесник // *Економіка. Управління. Інновації*. – 2009. – № 1. – С. 22-25.
8. Наврозова Ю.О. Свот-аналіз передумов створення Туристичного кластеру в Одеському регіоні / Ю.О. Наврозова, В. Кацюк // *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць*. – Вип. 4(57). – Одеса: ОНМУ, 2016. – С. 57-72.
9. Михайлюк О. Туристичні кластери в оздоровчому туризмі Одеської області / О. Михайлюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/Туристичні_кластери_в_оздоровчому_туризмі_Одеської_області.pdf.
10. Давиденко І.В. Сучасний стан реалізації круїзного потенціалу міста Одеси / І.В. Давиденко // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Вип. 14. – Ч. 1. – С. 79-83.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
12. Гребенник Н.Г. Напрямки розвитку морського туризму в Одеському регіоні в межах морського кластеру / Н.Г. Гребенник, Г.С. Петіна // *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць*. – Вип. 2(47). – Одеса: ОНМУ, 2014. – С. 186-199.
13. Формирование кластеров в Одесском регионе. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ucluster.org/blog/2010/10/formirovanie-klasterov-v-odesskom-regione>.
14. Ковальва Ю.М. Практичні приклади функціонування кластерів у світі / Ю.М. Ковальва, Н.В. Алишева // *Механізм регулювання економіки*. – 2008. – № 3 (2). – Т.1. – С. 92-100.
15. Кластери в економіці України: Монографія / За наук. ред. докт. екон. наук., проф. М.П. Войнаренка. – Хмельницький: ХНУ, ФОП Мельник А.А., 2014. – 1085 с.
16. Iordache C. Clusters-tourism activity increase competitiveness support / C. Iordache, I. Ciocinã, M. Asandei // *Theoretical and Applied Economics Volume XVII*. – 2010. – № 5(546). – P. 99-112.
17. Capone F. *Tourist Clusters, Destinations and Competitiveness: Theoretical issues and empirical evidences (Routledge Advances in Regional Economics, Science and Policy)* / F. Capone. – New York: Routledge, 2016. – 185 p.
18. Швец И.Ю. Критерии оценки эффективности деятельности туристского кластера / И.Ю. Швец // *Механізм регулювання економіки*. – 2005. – № 4. – С. 275-279.
19. Иванченко Г.В. Оцінка очікуваної ефективності кластера як основа для прийняття рішень щодо кластероутворення / Г.В. Иванченко // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – Вип. 6. – Ч. 1. – Ужгород, 2016. – С. 136-139.

References

1. Turner, R. (2016) *Travel & tourism economic impact 2017 Ukraine*, 24 [in English].
2. *Stratehiia rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [The strategy of tourism development for those resorts for the period up to 2026]*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> [in Ukraine].
3. *Prohrama rozvytku turyzmu ta kurortiv v Odeskii oblasti na 2017-2020 roky [The program for the development of tourism and resorts in the Odessa region for 2017-2020]*. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/0B-RJ984m4n5HMGpRbG9UR3p4ZWc/view> [in Ukraine].
4. *Prohrama rozvytku turyzmu v m. Odesi na 2016-2020 roky [The program for the development of tourism in Odessa for 2016-2020]*. Retrieved from <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/79914/> [in Ukraine].
5. Semenov V.F., Mozghalova V.M. & Davydenko I.V. *Rehionalnyi rekreatsiyni klaster u konteksti strukturnoi perebudovy ekonomiky rehionu [Regional recreational cluster in the context of structural reorganization of the region's economy]*. *Rehionalna ekonomika – Regional economic* 3, 78-89 [in Ukraine].
6. Hontarzhavskaia, L.I. (2006). *Zovnishnoekonomichna diialnist turystychnykh pidpriemstv Ukrainy [Foreign economic activity of tourist enterprises of Ukraine]*. Extended abstract of candidate's thesis. Retrieved from <http://www.dissert.com.ua/contents/34711.html> [in Ukraine].
7. Kolesnyk, O.O. *Klasterna model rozvytku turyzmu v Ukraini [Cluster model of tourism development in Ukraine]*. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii – Economy. Management. Innovations*, 1, 22-25 [in Ukraine].
8. Navrozova, Yu.O. & Katsiuk V. *Svot-analiz peredumov stvorennia Turystychnoho klasteru v Odeskomu rehioni [SWOT-analysis of premise of a tourism cluster creation in odessa region]*. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti – Development of administration and economic management methods on transport*, 4(57), 57-72 [in Ukraine].
9. Mykhailiuk, O. *Turystychni klasteri v ozdorovchomu turyzmi Odeskoi oblasti [Tourist clusters in the health tourism of the Odessa region]*. Retrieved from http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/Turystychni_klasteri_v_ozdorovchomu_turyzmi_Odeskoi_oblasti.pdf [in Ukraine].
10. Davydenko, I.V. *Suchasnyi stan realizatsii kruiznoho potentsialu mista Odesy [The current state of realization of the cruise potential of the Odessa city]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo» – Uzhorod national university herald. Series International economic relations and world economy*, 14, 79-83 [in Ukraine].
11. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]*. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua [in Ukraine].

12. Hrebennyk, N.H. & Petina, H.S. *Napriamky rozvytku morskoho turyzmu v Odесkomu rehioni v mezhakh morskoho klasteru [Directions of development of sea tourism in the Odessa region within the marine cluster]. Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti – Development of administration and economic management methods on transport, 2(47), 186-199[in Ukraine].*
13. Sokolenko, S. *Formirovanie klasterov v Odesskom regione [Formation of clusters in the Odessa region] Retrieved from <http://ucluster.org/blog/2010/10/formirovanie-klasterov-v-odesskom-regione> [in Russian].*
14. Kovalva, Yu. M. & Alysheva N.V. *Praktychni pryklady funktsionuvannia klasteriv u sviti [Practical examples of the functioning of clusters in the world] Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky – Mechanism of Economic Regulation, 3 (2), T.1, 92-100 [in Ukraine].*
15. Voinarenko, M.P. (2014). *Klastery v ekonomitsi Ukrainy [Clusters in the economy of Ukraine]. Khmelnytskyi: Khnu, FOP Melnyk A.A., 1085 [in Ukraine].*
16. Iordache, C., Ciochină I. & Asandei M. *Clusters – tourism activity increase competitiveness support. Theoretical and Applied Economics Volume XVII, № 5(546), 99-112 [in English].*
17. Capone, F. (2016) *Tourist Clusters, Destinations and Competitiveness: Theoretical issues and empirical evidences (Routledge Advances in Regional Economics, Science and Policy). New York: Routledge, 185 [in English].*
18. Shvets, I.Yu. *Kriterii otsenki effektivnosti deyatelnosti turistskogo klastera [Criteria for assessing the effectiveness of the tourist cluster]. Mekhanizm regulyuvannya ekonomiki – Mechanism of Economic Regulation, 4, 275-279. [in Russian].*
19. Ivanchenko, H. V. *Otsinka ochikuvanoi efektyvnosti klastera yak osnova dlia pryiniattia rishen shchodo klasteroutvorennia [Estimating the expected effectiveness of the cluster as the basis for making decisions on clustering]. Uzhorod national university herald. Series International economic relations and world economy, 6, chastyna 1, 136-139 [in Ukraine].*

Стаття надійшла до редакції 18.12.2017

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Підприємництво» Одеського національного морського університету **Г.С. Махуренко**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця) **О.М. Анісімова**

Посилання на статтю / Reference a JournalArticle: Алгоритм реалізації кластерної концепції в Одеському регіоні / Н.Г. Гребенник, Ю.О. Наврозова, В.С. Бондаренко // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць. – 2017. – № 4(61). – С. 109-123.